JONELAIČIŲ (ŠIAULIŲ RAJ.) ŠVEDKAPIS

VYTAUTAS URBANAVIČIUS

Senkapis yra į rytus nuo kelio Jonelaičiai—Sauginiai ir apie 100 m į šiaurę nuo Iz. Jokūbaičio sodybos. Tai dirvoje esantis apie 50 m pločio pakilus iškyšulys, vadinamas švedkapiu, o seniau dar ir kačmilžiu. Iz. Jokūbaitis prieš karą išardavęs čia žmonių kaulų, rasdavęs ir archeologinių radinių. 1915 m. ir 1944 m. aukštumos ketera buvo išvagota apkasais. Didesnioji švedkapio dalis iškasinėta ir dabar dar žymiomis didelėmis duobėmis. Kiek lygesnė likusi tik pietinė ir šiaurinė dalys, apaugusios medžiais ir krūmais.

Pakėlus Dubysos aukštupio ir Spalvės vandens lygį, švedkapio šlaitai turėtų būti skalaujami tvenkinio vandens, todėl 1973 m. liepos mėn. Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas kasinėjo šį senkapį, siekdamas išaiškinti jo teritoriją, chronologiją ir laidoseną.

Iškastos 5 perkasos, kurių bendras plotas 130 m^2. Aptikta II pasaulinio karo metų apkasų ir kitų to meto inžinerinių įrenginių liekanų, rasta sviedinių skeveldrų, ginklų dalių. Visose perkasose rasta didelių, iki 1 m skersmens, akmenų, kurie, galimas daiktas, yra iš suardytų pilkapių vainikų.

Tarp šių akmenų rasti 3 nedegintų mirusiųjų kapai.

Kapas Nr. 1 apardytas, atrodo, kasant duobę kitam kapui. Sprendžiant iš likusios griaučių dalies, mirusysis buvo palaidotas vakarų kryptimi. Prie sunykusios vaiko kaukolės buvo 2 žalvariniai apskriti 6,8 cm skersmens antsmilkiniai su rakto skylutės formos išpiova. Jie sunykę ir sutrupėję. Abipus kaukolės rasta ir po vieną maždaug 0,5 m skersmens akmenį.

Kapas Nr. 2 aptiktas duobėje, kurią kasant, atrodo, ir buvo suardytas kapas Nr. 1. Duobė 195×70 cm dydžio, orientuota iš pietryčių į šiaurės vakarus. Griaučiai sunykę, smulkūs jų gabaliukai išlikę tik prie žalvarinių daiktų. Daiktai aptikti duobės dugne, 90 cm gilumoje.

Pietrytiniame duobės gale aptikta žalvarinė vyta antkaklė, besibaigianti žalvarinėm 9 cm ilgio ir 2,5 pločio į galus siaurėjančiom plokštelėm. Plokštelės ornamentuotos iškilų taškelių eile, einančia išilgai plokštelės viduriu, 6 saulutėm, įmuštom abipus taškelių eilės po 3 kiekvienoje pusėje, ir įrėžtom zigzaginėm linijom. Antkaklės lankelis suvytas iš 3 šakų, kurių kiekviena suvyta iš 3 žalvarinių vielų. Lankelio skersmuo 0,5 cm.

Apie 20 cm į pietvakarius nuo antkaklės rasta žalvarinė tordiruotu lankeliu 5,4 cm skersmens aguoniniais galais pasaginė segė. Apie 20 cm į pietvakarius nuo šios segės rasta žalvarinė pasaginė tordiruotu lankeliu cilindriniais galais 2,6 cm skersmens segutė. Apie 40 cm į pietvakarius nuo šios segutės rasti 2 žalvariniai rombinėm priekinėm dalim aptrupėję žiedai. Prie žalvarinių daiktų išliko audinio.

Taigi mirusioji (sprendžiant iš daiktų, tai moteris) turėjo būti palaidota galva šiaurės vakarų kryptimi.

Kapo Nr. 3 duobės kontūrai aptikti apie 1 m į pietus nuo kapo Nr. 1 ir yra šiam lygiagretūs. Duobės didumas 180×65 cm. Abiejuose duobės galuose rasta po du apie 20—25 cm skersmens akmenis.

Tarp akmenų, esančių duobės šiaurės vakariniame gale, 40 cm gilumoje, rasti 2 žalvariniai apskriti 7,5 cm skersmens antsmilkiniai su rakto skylutės formos išpiova. Apie 40 cm į pietryčius nuo antsmilkinių rasti žalvarinių įvijinių apyrankių fragmentai. Jie aptikti dviejose vietose, apie 10 cm vieni nuo kitų ir, atrodo, priklauso dviem apyrankėm.

Tarp apyrankių ir antsmilkinių, spėjamoje krūtinės vietoje, rastas sutrupėjęs žalvarinis 0,5 cm skersmens cilindriukas. Kaulų pėdsakų nepastebėta net prie žalvario. Sprendžiant iš įkapių išsidėstymo, mirusysis turėjo būti palaidotas galva šiaurės vakarų kryptimi.

Taigi Jonelaičių senkapyje rasti skirtingų laikotarpių kapai. Du iš jų (k. Nr. 1 ir 3) datuotini II—III a., o vienas (k. Nr. 2) — XV—XVI a. Ankstyvųjų kapų galėjo būti ir daugiau. Tai rodo atsitiktinai iš suardyto kapo aptikta žalvarinė akinė segė.

Greičiausiai ankstyvieji kapai yra buvę pilkapiuose su akmenų vainikais. Tai liudytų ir baigiamas užmiršti „kačmilžio" vardas. XV—XVI amžiais šiuose pilkapiuose, matyt, vėl buvo laidojami mirusieji. Pilkapiai galėjo būti apardyti 1915 m., o ir vėliau — ariant.

SAUGINIŲ (ŠIAULIŲ RAJ.) SENKAPIO TYRINĖJIMAI 1973 M.

ALGIMANTAS MERKEVIČIUS

Sauginių senkapis yra apie 13 km į vakarus nuo Šiaulių ir apie 300 m į vakarus nuo „Raudonosios žvaigždės" kolūkio centrinės gyvenvietės, kairėje pusėje kelio iš Sauginių į Smilgius. Tai kalvelė dešiniajame Bytos krante. Šios kalvelės rytine papėde teka Byta, dabar melioracinis griovys, šiaurėje eina minėtas vieškelis, o iš kitų pusių — dirbami laukai. Maždaug 600 m į pietus nuo senkapio yra Jonelaičių ežeras, kurio šiauriniame krante yra 1973 m. tyrinėtas Sauginių piliakalnis [1]. Piliakalnis yra maždaug 800 m į pietryčius nuo senkapio.

---

[1] **V. Daugudis, J. Stankus,** Sauginių (Šiaulių raj.) piliakalnis (žr. šio leidinio p. 10).